

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

М.О. Давидюк

***Анотація.** У статті описані етапи й процедури організації моніторингового дослідження в навчальному закладі, результати якого зумовлюють прийняття управлінських рішень в освіті.*

***Ключові слова:** моніторинг, якість освіти, управління навчальним закладом, оцінювання, вимірювання, соціальне замовлення.*

***Аннотация.** В статье описаны этапы и процедуры организации мониторингового исследования в образовательном учреждении, результаты которого обуславливают принятие управленческих решений в образовании.*

***Ключевые слова:** мониторинг, качество образования, управление образовательным учреждением, оценивание, измерения, социальный заказ.*

***Annotation.** The article describes the stages and procedures of the organization monitoring studies in an educational institution, the results of which determine decision-making in education.*

***Keywords:** monitoring, quality of education, Department of educational institution, assessment, measurement, social order.*

Сучасні соціально-економічні та політичні зміни стали передумовою реформування національної системи освіти. Основною соціальною вимогою українського суспільства є потреба в якості шкільної освіти, основним засобом оцінювання якої виступає моніторинг, спроможний охарактеризувати ефективність навчально-виховного процесу та передбачити подальші кроки щодо її підвищення на основі адекватних управлінських рішень.

Поняття внутрішнього шкільного управління досі залишаються недостатньо розробленими у вітчизняній педагогічній теорії. Внутрішнє шкільне управління до цього часу являє собою «контроль» – часто тотальний і нікому не потрібний – і «керування» – часто безсистемне й жорстко ієрархічне. Таке управління побудоване на недовірі – до вчителя, до учня, до батьків школярів. До того ж практика шкільного управління частіше за все має функціональний характер: про це свідчить гіперболізована функція внутрішнього шкільного контролю, яка не передбачає врахування особистої думки кожного вчителя й не припускає свободи творчого самовияву педагога, зокрема й у питаннях оцінки якості освітніх послуг. Значні обсяги інформації, що надходять від освітніх суб'єктів і об'єктів, потребують впорядкування й доцільного використання. Часто перенасиченість інформації зайвими фактами не дозволяє приймати управлінські рішення, адекватні реальному стану справ у школі. Натомість використання цілеспрямованого й систематичного педагогічного моніторингу може допомогти представляти інформацію в іншому вигляді, що дозволить здійснювати ефективно управління навчальним закладом.

Поняття «педагогічний моніторинг» з'явилося в категоріальному апараті педагогічної науки не так давно. Одним з найбільш уживаних визначень є потрактування педагогічного моніторингу, що його дають О.М. Майоров, Л.Б. Сахарчук: «Педагогічний моніторинг – це форма організації, збору, зберігання, обробки й розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне стеження за її станом і допомагає прогнозувати її розвиток» [2, с.7].

Аналіз теоретичних основ і практики проведення моніторингу на різних рівнях дає підстави стверджувати, що ця педагогічна категорія досі ще не може вважатися достатньо розробленою, оскільки у вітчизняній освітній системі відсутні чітке й однозначне визначення цілей, структури, критеріїв, процедур, до того ж недостатньо затребувана практикою та теоретична база, яка вже створена, і в системі професійної підготовки педагогічних кадрів відсутня спеціальна підготовка до проведення моніторингових досліджень у навчальному закладі майбутніми освітянами.

У сучасному розумінні моніторинг виконує роль процесу діагностування. Однак вимагає уточнення те, що тривалий час діагностика не відігравала значної ролі в практиці шкільної освіти. Нерідко такі проблемні моменти шкільного життя, як міжособистісні стосунки, особистісний розвиток учнів, їхній рівень навчальної мотивації та рівень тривожності, згуртованість колективу розв'язувалися емпіричним шляхом, без урахування наукових підходів. Адже оцінка якості освітнього процесу в школі не зводиться до тестування знань учнів, а здійснюється комплексно, шляхом аналізу роботи освітньої установи за всіма напрямками її діяльності.

У 90-х роках ХХ століття інтерес до моніторингу в педагогічній науці та практиці активізується, порівняно з попередніми періодами розвитку освітніх систем. Сучасні дослідження проблем моніторингу вивчають: ефективність роботи початкових шкіл (Дж. Уїлмс та ін.); рівень розвитку моніторингу в межах загальноосвітніх навчальних закладів (А. Вілохін, А. Ісаєва, Г. Сігєєва, В. Кальней, С. Шишов та ін.); організацію поточного відстежування системи набутих знань, умінь і навичок учнів (В. Аванесов та ін.); оцінювання навчальних програм (Д. Кемпбелл та ін.); добір еквівалентних груп, класів для вивчення ефективності експериментальних і контрольних шкіл (Ч. Тедлі та ін.); управління якістю освіти (М. Поташник); управління якістю освіти на основі нових інформаційних технологій (Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельникова та ін.); удосконалення організації освітнього процесу (Л. Мойсєєва та ін.) тощо [1; 3-5].

Упровадження педагогічного моніторингу дозволить психологізувати педагогічну діяльність учителя, навчально-виховний процес, що підвищить рівень якості шкільної освіти в її орієнтації на особистість учня, його всебічний розвиток і підтримку. Результати педагогічного моніторингу дозволять висвітлити позиції керівництва, виявити мікроклімат учнівського, учительського, батьківського колективів, надаючи тим самим можливість адміністрації школи, управлінням освіти аналізувати свої дії, відповідно планувати педагогічну діяльність.

Відповідно до визначеної мети організації моніторингу якості шкільної освіти передбачається формулювання основних завдань, що передбачають: вивчення особливостей педагогічного, учнівського, батьківського колективів напередодні проведення дослідження; збір інформації за напрямками дослідження; визначення об'єктів дослідження (учень, клас, навчальний заклад, регіон); підготовка діагностичного інструментарію, відбір системи показників, на основі яких проводиться моніторинг якості освіти; проведення систематичних досліджень щодо розвитку особистості учнів з метою виявлення динаміки змін; підготовка щорічних звітів з висвітленням результатів моніторингу.

У педагогічній практиці нерідко використовуються окремі елементи моніторингу у формі контрольних робіт, екзаменів, інспекторських перевірок. Однак вони недостатньо ефективні, оскільки такий моніторинг має епізодичний характер, залишаючи без уваги сам процес навчання та виховання. При цьому освітяни часто послуговуються діагностичними методиками, за допомогою яких можна виявити причини недоліків у роботі колективу, зокрема встановити фактори, що впливають на успішність учнів.

Важливим організаційним питанням є питання інформаційного супроводу моніторингу як основного інструменту вивчення якості шкільної освіти; залишається актуальним і нерозв'язаним питання: хто розроблятиме та реалізовуватиме моніторингові дослідження в школах. Для навчального закладу це можуть бути й самі педагогічні працівники, а також залучатися фахівці з широких кіл педагогічної громадськості, незалежні експерти (суб'єкти дослідження). Наступним кроком у питанні проведення моніторингу є репрезентативна вибірка учасників експериментального процесу (контрольні та експериментальні класи, навчальні заклади – об'єкти дослідження). Щоб довести ефективність проведеного дослідження, необхідно підібрати еквівалентні групи, що дозволяє знизити вплив багатьох факторів, які викликають зміщення оцінок.

У організації моніторингу важливим є питання періодичності проведення вимірів і циклічність, оскільки не всі показники мають однакову динаміку. Деякі з показників виявляють незначну динаміку розвитку, тому немає необхідності проводити часті заміри, інші – навпаки. На цьому етапі організації моніторингу освіти постає потреба розроблення й добору відповідного діагностичного інструментарію: анкети (для адміністрації, учителя, учня, батьків); рекомендації з проведення діагностування; аналіз інформації, механізми обробки, збереження та розповсюдження інформації.

Моніторинг формується як багаторівнева система діагностичних процедур, що проводяться з використанням методик, які об'єктивно висвітлюють показники якісної освіти. Але при аналізі інформації виокремлюються одиничні об'єкти та найбільш суттєві зв'язки між ними, а також проводиться порівняння. У випадку відсутності подібного порівняння система аналізу вважається закритою, і навпаки. Необхідно відзначити, що кількісні виміри здійснюються будь-ким, а якісні виміри – експертом у даній галузі. Одним з етапів аналітичного процесу є відповідна інтерпретація результатів дослідження фахівцями (переведення їх на мову педагогіки, психології, управління) та підготовка відповідних рекомендацій, що дозволяють приймати доцільні та ефективні управлінські рішення. Важливо, щоб оцінка (інтерпретація) була адекватною, справедливою та об'єктивною [4].

Аналізуючи інформацію результатів дослідження, необхідно знати чинники, що впливають на результати моніторингу й можуть мати позитивний чи негативний наслідок:

– чинники, що перекручують істинні оцінки (якість інструментарію, професійність, підготовленість і часта зміна кадрів у процесі експериментальної роботи, еквівалентність груп,

перекручування результатів, соціальне становище, зовнішнє середовище);

– досконалість діагностичного інструментарію (соціально-психологічні, психолого-педагогічні, медичні методи дослідження). Вимогами до діагностичного інструментарію є: валідність, апробованість, зручність у використанні, в окремих випадках – анонімність;

- професійність і відповідна підготовленість кадрів;
- зміна кадрів у процесі дослідження;
- періодичність проведення діагностування;
- відбір (еквівалентність груп) учасників дослідження;
- групова фальсифікація результатів;
- вплив соціально-територіального середовища;
- швидкість протікання періоду адаптації учасників дослідження;
- фактори, що не змінюються з часом, і фактори, що змінюються.

Знання чинників, що впливають на результати моніторингу, може бути корисним для керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі планування навчально-виховного процесу з метою покращення ефективності навчання. Окрім того, є ряд чинників, що впливають на моніторинг якості освіти, і навчальний заклад не може їх змінити, і чинники, що можуть змінити заклад за відповідних умов. Саме питання моніторингу освіти пов'язані з виявленням і регулюванням впливу чинників зовнішнього середовища й внутрішніх факторів самої педагогічної системи.

У зміст моніторингу шкільної освіти включаються педагогічні вимірювання:

- якості викладання й рівня професійного розвитку вчителів;
- якості виховної роботи й рівня професійного розвитку педагогів-вихователів;
- рівня організації і ефективності педагогічної та учнівської праці в освітній установі;
- рівня фізичної культури й медичного обслуговування дітей;
- ступеня навчально-методичного забезпечення процесу стандартизації шкільної освіти та ін.

У визначенні підходів до побудови системи моніторингу результатів навчання особливу роль відіграють ключові питання:

1. З якою метою використовуватиметься створювана система? Що оцінюватиметься?

2. Наскільки об'єктивними, надійними й валідними повинні бути результати? Чи можлива їхня інтерпретація?

3. Які висновки повинні бути зроблені на основі цих результатів?

4. Які проблеми можуть виникнути в процесі розробки інструментарію й проведення оцінювання?

Суб'єктами моніторингу виступають усі учасники освітнього процесу. Ступінь їхньої участі різний, але всі вони (і вчителі, і учні, і батьки, і громадськість) отримують інформацію, аналізують її.

Об'єктами моніторингу є освітній процес і його результати, особистісні характеристики всіх учасників освітнього процесу, їхні потреби й ставлення до освітньої установи. Створення теоретичної моделі системи педагогічного моніторингу – перший крок на шляху управління якістю освіти.

Складовими організації та проведення педагогічного моніторингу як компонента управління навчальним закладом, на думку сучасних дослідників, виступають:

- визначення цілей організації моніторингу;
- виокремлення об'єктів моніторингу, їхній аналіз і класифікація;
- виявлення критеріїв оцінки об'єкта моніторингу;
- створення інструментарію (засобів) моніторингу;
- визначення методів і форм проведення моніторингу;
- збір інформації, одержуваної в ході моніторингу;
- технологія обробки результатів моніторингу;
- зберігання інформації, а також принципи її розповсюдження;
- визначення можливих форм аналізу інформації;
- використання результатів моніторингу для прийняття управлінських рішень.

Розв'язання проблеми якості освіти залежить від того, наскільки своєчасно й адекватно реагують освітні установи на зміни зовнішнього середовища, на потреби суспільства, соціальне замовлення, наскільки ефективні й педагогічно виправдані методи й технології будуть вибрані, наскільки об'єктивною, незалежною й систематичною буде експертиза діяльності освітньої установи.

Таким чином, наукова організація моніторингу якості освіти дає можливість приймати відповідні управлінські рішення та прогнозувати динаміку педагогічного процесу на наступний навчальний рік; оперативно втручатися й вносити відповідні корективи до навчально-виховного процесу; конкретно й коректно планувати роботу з відповідної проблеми з учителями та учнями; створювати умови для порівняння внутрішньої оцінки діяльності педагогічного колективу з оцінками незалежних експертів.

Література

1. Крамаренко И.С. Прогнозирование уровня учебных достижений учащихся средствами мониторинга / И.С. Крамаренко // Стандарты и мониторинг в образовании – 2001. – № 1. – С. 37-42.
2. Майоров А.Н. Элементы педагогического мониторинга и региональных стандартов в управлении / А.Н. Майоров, Л.Б. Сахарчук, А.В.Сотов – СПб., 1992. – 78 с.
3. Матрос Д.Ш. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга /Д.Ш. Матрос, Д.М. Полев, Н.Н. Мельникова // Школьные технологии. – 1999. – № 1-2. – С. 10-21.
4. Управление качеством образования: Практикоориентированная монография и метод. пособие / Под ред. М. М. Поташника. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.
5. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе/ С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 354 с.